

MODERN ZAMANLARDA KLASİK BİLGİ: BİR İCAZETNAMENİN ANLAMI ÜZERİNE MÜLAHAZALAR

Mehmet Furkan ÖREN*
E-mail: yesilagac65@hotmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7568-4166>

Ali İNAN**
E-mail: inan.ali@hotmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8527-3654>

Citation/©: Ören, M. F. & İnan, A. (2020). Modern zamanlarda klasik bilgi: Bir icazetnamenin anlamı üzerine mülahazalar. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 10, 11-27.

Öz

Bu makalede Siirt ilinin Tillo ilçesinde eğitim faaliyetlerinde bulunan Molla Burhaneddin Mucahidi'nin baş müderris olduğu Burhaniye Medresesinde verilmekte olan icazetnameden hareketle çeşitli tahliller yapılmaktadır. Söylem analizi yönteminin kullanıldığı araştırmada icazetnamenin günümüz modern eğitim ve bilgi paradigması içerisinde ne tür anlamlar ihtiva ettiğiyle ilgili çeşitli değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu bağlamda çalışma boyunca modern bilgi biçiminin bir sonucu olan diplomayla, geleneksel bilgi yapma biçiminin bir belgesi olan icazetname çeşitli biçimleriyle karşılaştırılmaktadır. Netice itibarıyla yaklaşık on beş sayfalık bilgi içeren icazetnamenin bir söyleme tekabül ettiği, belli bir geleneğin ve paradigmanın yansıması olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bir çeşit mezuniyet belgesi olan icazetnamenin günümüz üniversitelerinde verilen diplomalarla karşılaştırıldığında geleneksel eğitim biçimiyle, modern eğitim biçimi arasındaki farka dair önemli ipuçları verdiği söylenebilir. En basitinden icazetnameler bilginin Allah'tan hareketle konumlandırılışına vurgu yaparken, modern anlamda üniversiteler tarafından verilen diplomalar kurumsal yapılara, bürokrasiye, sermayeye ve iş kollarına işaret etmektedir. İcazetnameler değer

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Vala Gedik Özel Eğitim Meslek Okulu.

** Dr., Arş. Gör. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

yargılarına, öteki alemin varlığına ve metafiziğe işaret ederken, dipolamalar fiziğe, metalaşmaya ve dünyevi olana işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Eğitim, Modern, Bilgi, Medrese.

CLASSICAL KNOWLEDGE IN MODERN TIMES: THOUGHTS ON THE MEANING OF AN IJAZAH

Abstract

In this article, various analyzes are made based on the consent given in the Burhaniye Madrasa, where Molla Burhaneddin Mucahidi, who is engaged in educational activities in the Tillo district of Siirt, is the chief director. In the article in which the discourse analysis method is used, various evaluations are made about what meaning the ijazah contains in today's modern education and information paradigm. In this context, throughout the article, diploma, which is a result of the modern form of information, is compared with the various forms of ijazah, which is a document of the traditional way of making information. As a result, it would be appropriate to say that the letter of ijazah, which contains about fifteen pages of information, corresponds to a discourse and is a reflection of a certain tradition and paradigm. It can be said that the kind of ijazah, which is a kind of graduation certificate, gives important clues about the difference between traditional education style and modern education style compared to diplomas in today's universities. In the simplest way, while the ijazahs are placed on the movement of knowledge from God, diplomas given by universities in modern sense point to institutional structures, bureaucracy, capital and business lines. Ijazahs point to value judgments, the existence of the other realm, and metaphysics, while diplomas point to physics, commodification and the earthly.

Keywords: Sociology of Religion, Education, Modern, Knowledge, Madrasa.

GİRİŞ

Bilgiyle uğraşmak, bilgi yapmak, üretmek ve kendinden sonraki nesillere aktarmak insanoğlunun en temel özelliğidir. İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden birisi aklını sistematik bir şekilde kullanmasıdır. Akıllı kullanmanın sistematik göstergesi de bilgidir. Konuşmak ve belli sembolleri bir araya getirerek alfabe oluşturmak, alfabeyi organize bir şekilde kullanarak kelimeler üretmek ve nihayetinde bunları belli anlamlar çerçevesinde örüntülendirerek metne dönüştürüp bilgi dağarcıkları meydana getirmek insana özgü bir özelliktir; ancak üretilen bilgiler sosyal bir bağlam olduğu sürece anlamlıdır. Diğer bir ifadeyle insanlar bilgileri sadece kendileri için yapmazlar. Bunları diğer insanlarla paylaşmak, onlara aktarmak için üretirler. Konuşmak, alfabe oluşturmak ve bunları metne

dönüştürmek bunları okuyacak bir başkası olduğu için anlamlıdır. Dolayısıyla bilgede bir çeşit sosyallik vardır. Sosyal bir varlık olarak tanımlanabilecek insanlar birbirleriyle anlaşmak için çeşitli bilgi örüntüleri oluştururlar.

Tarih boyunca bilgi paylaşımına önem veren insanlar bunu çeşitli yöntemlerle yapmışlardır. Okullaşma bunun en belirgin ve sistematik olanıdır. Özelde modern zamanla birlikte kreşler, anaokulları, ilkokulları, ortaöğretimler ve nihayetinde yükseköğretimler bilgilerin sistematik bir şekilde aktarıldığı kurumlardır. Belki de tarihin hiçbir döneminde günümüzde olduğu gibi bilgilerin kolay bir şekilde ve sistematik olarak aktarıldığı okullaşma olmamıştır. Sanayileşme süreciyle birlikte şehirleşme, modernleşme, teknolojik gelişmeler gibi etkenler sonucunda kadınlarında iş hayatına katılması okullaşmanın erken yaşlarda başlamasına kaynaklık etmektedir. Çalışan anne-babalar daha küçük yaşlarda çocukları sistematik bilgi üreten kurumlar olan kreşlere bırakmakta ve çocuklar yükseköğrenim mezunu olana kadar şu veya bu şekilde sistematik bilgiyle hemhal olarak/bu bilgiye maruz kalarak büyümektedirler. En nihayetinde modern anlamda eğitim bireyin davranışlarında istedik değişimler meydana getirmek için organize edilmiş ve belli amaçlar etrafında şekillendirilmiş bilgi kümeleri ve davranış oluşturma faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır (Arslan, 2009, ss. 12-13). Elbette ki tarihin her döneminde insanlar kendinden sonraki nesillere bilgi ve tecrübe aktarımında bulunmuşlardır. Düzensiz ve amaçsız gibi görünse de sosyal dokunun kendisi de bir çeşit eğitim faaliyetidir. Her birey gizli veya açık, içinde yetiştiği sosyal dokudan birşeyler öğrenmekte ve bunları davranışa dönüştürebilmektedir. Bu haliyle toplum da bir çeşit okuldur. Gelenek ve görenekler, örf ve ananeler büyük ölçüde bu toplumsal zeminde öğrenilmekte ve davranışa dönüşmektedir. Normal okulları resmi olmayan toplumsal eğitim süreçlerinden ayıran en temel özellik sistematikliktir. Çünkü kamusal alandan farklı olarak okullar müfredatları, amaçları ve ulaşmak istedikleri hedefleriyle daha yapısal kurumlardır.

Tarihsel süreç içerisinde eğitim ve öğretim faaliyetleri düz bir çizgide ilerlememiştir. Kimi dönemlerde önemli kırılmalar yaşanmıştır. Bu kırılmalardan birisi aydınlanma düşüncesinin gelişmesiyle birlikte bilginin akıl merkezli bir şekilde kurgulanması ve eğitim-öğretimin insan merkezli bir paradigmaya evrilmesidir. Bilginin yegâne ölçüsünün akıl ve rasyonalite olarak kurgulandığı bu perspektifte, gücünü ve ilhamını fizik ve olgusal olandan almayan her düşünce dogma olarak kodlanmıştır (Çiğdem, 2009, s. 15). Buna göre dogmatik akıl, kendi üstünde yetkin bir merci gören akıldır. Dolayısıyla dinsel açıdan kuşatılmış ve gücünü vahiyden alan klasik bilgi yapma ve üretme tarzı yoğun bir şekilde eleştiri konusu yapılmıştır (Touraine, 2014, ss. 54-55). Benzer bir çıkış Osmanlı Devleti'nin son dönemi aydınlarınca da gündeme getirilmiştir. Bunun bariz belirtisi mektepli-medreseli tartışmalarıdır (Mardin, 2012; Berkes, 2004). Bu tartışmalar nihayetinde medreselerin resmi hüviyetlerini kaybetmeleriyle sonuçlansa da medreselerin bir şekilde varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir. Bunun tipik örnekleri Siirt Tillo medreseleridir.

Bu araştırma Siirt Tillo medresesi merkezli bir analiz içermektedir. Makalenin ana temasını güncel olarak aktif bir şekilde klasik eğitim-öğretim faaliyeti yürüten Tillo Burhaniye medresesinin mezunlarına vermiş olduğu icazetname oluşturmaktadır. Ne yazık ki icazetnamenin basılı bir nüshası olmadığından Ören tarafından kaleme alınan “*Türkiye’de Dini Bilginin Üretimi: Medrese ve İlahiyatlar*” (Ören, 2020, ss. 377-400), başlıklı çalışmada geçen icazetname ve tercümesinden istifade edildi. Bu çalışmada geçen icazetnamenin doğruluğu konusunda Tillo’daki müderrislerden teyit alındı. Yaklaşık on altı sayfadan oluşan icazetnamenin kritiğinde söylem analizi yöntemi kullanıldı. Modern düşünce, modern bilgi ve eğitim-öğretim faaliyetleri çalışmanın ana gündemini oluşturmasa da bu konulara da yer yer temas edildi. Bu açıdan modern bilgi yapma biçimiyle klasik bilgi yapma ve inşa etme biçimi, diploma ve icazetname merkeze alınarak karşılıklı olarak analiz edildi; zira icazetin anlamı ve değeri, modern bilgi ve bilim anlayışının hâkim olduğu günümüz şartlarında varlığını sürdürmesidir. İcazetnamenin sağlıklı bir şekilde anlaşılması, zamanla zeminin analiz edilmesinden ve icazetnamenin modern diplomalardan farklı olan yönlerinin ortaya konulmasından geçmektedir. Bu açıdan çalışmada kimi yönleriyle diplomalara da temas edildi.

1. Anadolu’da Münzevi Bir İlçe: Tillo

Kent üzerinde çalışmaları olan David Harvey, modern anlamda kentle para arasında zorunlu ilişki olduğunun altını çizer. Harvey kentin para ve kapitalistleşmeyle ilişkisinin günceline vurgu yapsa da kentin para ve kapitalizmle ilişkileri çok eskiye dayanmaktadır (Harvey, 2015). Yerleşim yeri, iklim ve insan karakteri üzerine analizler yapan İbn Haldun, mekanla karakter arasında ilişki olduğunun altını çizmektedir. Haldun perspektifinde kent, lüksün, israfın ve toplumsal bağların azaldığı yerlerdir. Kırsal mücadelenin, toplumsal asabiyeğin güçlü olduğu bir bağlama işaret etmektedir (Haldun, 2004, ss. 335-331). Harvey’in yerinde tespitiyle günümüzde kent ve kır arasında ayırım yapmak zor ve hatta anlamsız bir uğraş olsa da (Harvey, 2015, s. 62) her yerleşim yerinin kendine özgü bir yapısının olduğunu teslim etmek gerekmektedir. Gerçekten de günümüzde kır/köy klasik bağlamından çıkmıştır. Bugün köylerde geleneksel yaşam biçimleri bir yana, tüketilen ürünlerin pek çoğunun şehirden geldiğini, köyde duran pek çok insanın akıllı telefon kullandığını, Facebook, Twitter ve Instagram gibi platformlardan haberdar olduğunu ve en azından televizyon kültürüne aşina olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Küreselleşmeyi geç modernite olarak okuyan Anthony Giddens’in vurguladığı gibi, teknik ve teknoloji, seri üretim ve modern eğitimin ulaştığı her yer bir biçimde modernleşmekte ve küresel networklarda yerini almaktadır (Giddens, 1994). Bu anlamda geç modernleşme kır ve kent arasındaki kesin çizginin flulaşması, siyah beyaz sınırların grileşmesidir.

Öte yandan bürokrasi üzerinde çalışmaları olan Max Weber, modern toplumların bürokratik karakterinin altını çizmektedir (Weber, 2012, ss. 79-80). Bugün en ücra köyde bile bürokratik mekanizmanın sacayakları vardır. Muhtarlar, belde belediyeleri, kaymakamlıklar ve çeşitli müdürlükler kentlerin izole olarak değerlendirilmesinin imkânını

ortadan kaldırmaktadır. Kendine özgü bir karakteri olsa da Tillo ilçesi bu tartışmaların bir iz düşümü gibidir. Ticari ürünler bağlamında ilçenin entegre olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra kaymakamlık, emniyet müdürlüğü, müftülük, ilçe milli eğitim müdürlüğü gibi yapılar kentin zaten merkezle bağlantılarının boyutlarını göstermektedir. Dolayısıyla münzevilik olgusunun klasik anlamıyla bir soyutlanma içermediğinin altı çizilmelidir. Ancak tüm bu realitelere rağmen Tillo'nun kendine özgü bir karakteri olduğunun da altı çizilmelidir. Aslında şehrin bu özelliğini bugün Tillo'da faaliyet gösteren Burhaniye Medresesi'nin Baş Müderrisi Molla Burhaneddin Mücahidi'nin Diyanet TV'ye vermiş olduğu röportajda geçen:

"Medreseyi ilk kurduğumuzda İstanbul'dan muhterem bir zat ziyaretime geldi. Dedi ki, 'Hocam benim imkânlarım var. Her türlü desteği veririm. Gelin böyle bir müesseseyi İstanbul'da açalım.' Ama ben kabul etmedim. Tillo'daki 6m² alanı İstanbul'un en iyi şartlarına tercih ederim." (Youtube, Diyanet TV: Köklerin hikayesi)

şeklindeki ifadelerinden anlamak mümkündür. Tüm modern şartlara rağmen Tillo geleneksel kültürünü koruyan bir görünümde dir. Siirt iline 7 km uzaklıkta olan Tillo, medrese düşünce geleneğinde önemli yer tutan bir ilçedir. Bunun örneği, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın hocalarının burada olması ve kendisinin de burada vefat etmesidir (Kazar, 2001, ss. 333-350). Erzurumlu'nun yanı sıra pek çok din adamının türbesinin bu ilçede olması, buranın inanç turizmi açısından da rağbet görmesine neden olmaktadır (Özgen, 2012, ss. 260-265). Bu türbelerin en bilinenleri Erzurumlu Hakkı'nın hocası olan İsmail Fakirullah ve Sultan Memduh'tur. Erzurumlu Hakkı'nın burada medfun olan hocası için yapmış olduğu ışık sistemine ait kalıntılar halen ilçede bulunmaktadır (Sönmez, 2012, ss. 31-35). Bu çerçe ve Tillo medreseleri için geniş bir tarihi arka planı oluşturmaktadır. Günümüzde genel olarak bu ilçede üç tane medrese, tarihsel tevarüsü sürdürmektedir. Makalenin çeşitli yerlerinde değinileceği üzere Tillo medreseleri, medrese geleneğini sürdüren en sistematik medreseler arasında yer almaktadır. Kuşkusuz ki buradaki medreseler, sistematikliklerini ilçenin nispeten izole havasından ve bu tarihsel misyondan almaktadır. Öte yandan kentin içerisinde kafe ve eğlence merkezi gibi yerlerin olmamasının, öğrencilerin dikkatlerinin dağılmamasına olumlu etki ettiği söylenebilir. Dolayısıyla şehrin özelliği medrese geleneğinin en sistematik taşıyıcıları olan (Memduhoğlu, 2013, ss. 135-148; Bayram, 2017, ss. 143-172) Tillo'daki medreselerin otantik kalmasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Tillo Burhaniye medresesinin icazetnamesinin merkeze alınmasında bu sistematikliğin önemli bir payının olduğu söylenebilir.

2. Otorite, Bilgi ve İcazetname

Modern zamanların en çok konuşulan konularından birisi demokrasi ve liberal duruş olsa da bilgi meselesi önemli ölçüde otorite meselesidir. Hangi açıdan olursa olsun bir bireyin

öteki bireyden bilgi alması asgari ölçüde onu kendinden bilgili görmesiyle mümkündür. Öğrenci şayet talepçi ve alıcı olarak tanımlanacaksa karşısında verilebilecek bir şeylerinin olması gereken satıcının da olması gerekmektedir. Okula giden bir “öğrenci” “öğreticiyi” kendi bilgisi üzerinde otorite olarak görmezse paylaşım denilen hadise de ortaya çıkmayacaktır. Bilgi üzerinde çalışmaları olan Fransız düşünür Michel Foucault bilgi hadisesini büyük oranda otoriteyle ilişkilendirmektedir. Ona göre bilgi, belli bir süreç sonucunda gücü, güçte kendisiyle beraber bilgiye eğilim biçimini meydana getirir (Foucault, 2008). Burada kritik olan husus, hem otorite için hem de otoriteye maruz kalan kişiler için organize bilgilerin önemli ve gerekli olduğu gerçeğidir. Her otorite belli bir anlam örgüsüne, bilgi disiplinine sahip olmak durumudur. Belli bir dünya anlayışı, insan tasavvuru, değer yargısı ve bunların oluşturduğu bakış açısının olmadığı bir düzlemde otorite ve düzenden de söz edilemez. Dolayısıyla bilgiyle otorite arasında diyalojik bir ilişki vardır. Otorite tipleri üzerinde çalışmaları olan klasik sosyolog Max Weber, üç otorite çeşidi üzerinde durmaktadır. Bunlar geleneksel otorite, rasyonel/yasal otorite ve karizmatik otorite biçimleridir (Weber, 2012, s. 34). Burada konumuzla doğrudan ilgili olanlar rasyonel/ussal ve geleneksel otorite tipleridir. Belirtmek gerekir ki yasal/ussal otorite gücünü bürokratik ve rasyonel yapılardan ve kurallardan alırken, geleneksel otoriteye gücünü aileden ve devam ettirdiği gelenekten almaktadır (Weber, 2012, ss. 336-346). Bu açıdan aşağıda da çeşitli biçimleriyle analiz edileceği gibi icazetnameler daha çok klasik otoritelere dayalı bilgiye, modern diplomalar ise rasyonel ve bürokratik otoritelere dayalı bilgiye göndermede bulunur.

Weber modern toplum örgütlenişinin temel karakterinin rasyonel ussal yapılar ve otoriteler olduğunun altını çizmektedir. Ancak geleneksel otorite biçimlerinin yerini rasyonel otorite biçimlerinin almasının uzun bir hikayesi vardır. Günümüz toplum biçimi ve otorite şekilleri birkaç yüzyıla dayalı olan bilgi paradigmalarının güçlenerek zemin bulmasının sonucudur. Örneğin daha 1400’lü yıllarda Erasmus’un kaleme aldığı *Deliliğe Övgü* (Erasmus, 2014), yine Thomas More’nin kaleme aldığı *Utopiya* (More, 2014) gibi çalışmalar hümanist bilgi kırıntılarının ilk örneklerindedir. Din insanları olmalarına rağmen insan merkezli bilgi ve duruşa işaret eden bu düşünürler, belki de 18. yüzyılda ortaya çıkacak olan insan merkezli bilim ve bilgi anlayışının işaret fişekleri gibidir. Nitekim sekülerleşme üzerine tezleri olan Charles Taylor bu sürecin birkaç yüz yıllık uzun bir geçmişi olduğunun altını çizmektedir (Taylor, 2014). Dolayısıyla Tanrı’dan hareketle bilgi üretme, siyaset yapma ve ekonomik faaliyette bulunmadan insan akli merkezli bilgi üretme, siyaset yapma ve ekonomik faaliyette bulunmaya geçiş, uzun soluklu bir bilgi düzenleme ve paradigma değişimi süreciyle olmuştur. Elbetteki uzun soluklu bu değişimin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Eski Yunan düşüncesinin yeniden keşfi, şehir yaşamının yeniden canlanması, yeni bir ticaretin ve endüstri anlayışının gelişmesi, yeni keşif ve buluşlar gibi unsurların insanların kendine olan güvenini artırması, Amerika’nın keşfi, eski paradigmanın çökmesi, eski epistemik konsensüsün dağılması ve dini düşüncenin krizle karşılaşması (Cubberley, 2004, ss. 392-400), Ortaçağ boyunca Hristiyanlığın kozmoloji

anlayışını oluşturan Batlamyus teorisinin kopernik tarafından çürütülmesinin sonucu Hristiyanlık merkezli kozmoloji anlayışının önemli darbeler alması (Kalın, 2018, ss. 357-358) gibi faktörler metafizik merkezli bilgi paradigmanın fizik merkezli bir sürece evrilmesinde rol oynamıştır.

Modern sanayi, kentsel-endüstriyel toplumuna dayalı olan bürokratik otorite merkezli bilginin yükselişi, sarayın belli bir kliğin veya grubun tekelindeki epistemolojinin sonu ve bilginin her yere yerleşmesi demektir (Rojek, 2000, s. 121). Bu süreç, insani faaliyet alanının üç önemli unsuru olan bilgi, siyaset ve iktisadi anlayışların değişmesi ve yeni kurumlar olarak gündemleşmesiyle sonuçlanmıştır. İnsan merkezli bilgi, siyaset ve iktisat girişimleri sırasıyla modern okulları, bürokratik ulus devletleri, kapitalist düzenin meydana gelmesine yol açmıştır. Birbiriyle bağımsız gibi dursa da aslında bu üç alan birbiriyle senkronize bir şekilde ilerler. Modern okulları, siyaset kurumlarını ve kapitalist mantaliteyi birbirinden bağımsız bir şekilde değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Bugün okullarda alınan diplomalarla, devlet bürokrasisi ve sanayi mantalitesi iç içe geçmiş bulunmaktadır. Diplomalarda modern bürokratik hiyerarşiye, fordist iş kollarına, kapitalist iktisadi yapıya, rasyonelliğe ve tüketime işaret etmektedir. Hangi diplomanın hangi fakülteden alındığı iş sektörünün yanı sıra gelir ve gidere de işaret etmektedir. Dolayısıyla üniversitelerden alınan diplomalar belli bir paradigmanın ve bilgi tarzının ifadesidir. Medreselerden alınan icazetnameler farklı bağlamlara ve otorite biçimlerine işaret etmektedir. İcazetname bilgi anlamında otorite olarak Tanrı'ya göndermede bulunurken, modern diplomalar otorite olarak bürokrasiye ve kurumlara göndermede bulunmaktadır. Nitekim icazetnamenin giriş kısmı: *“Bütün hamdler her varlığın dış dünyada belirmesinden cemal sıfatı zuhur eden, böylece zatıyla tecelli edip hem tanıklık eden hem de tanıklık edilen Allah'a aittir.”* (Ören, 2019, s. 386) şeklinde başlamaktadır. Böylece mezun olan öğrenciye verilen belgenin en üst başlığına ve giriş kısmına medreselerin temsil ettiği paradigmal çizginin en üst otoritesi olan Allah'a göndermede bulunularak hiyerarşinin en üst noktasına vurgu yapılmaktadır. İcazetname Allah'tan hareketle bilgi yapmanın, diploma ise daha çok iş kolları, endüstri ve sanayiden hareketle bilgi yapmanın belgesidir.

Farklı anlamları olmasıyla birlikte *“Bir alimin ilmini talebesine aktarması”* anlamına gelen icazet, tarihsel olarak hadis rivayetinden doğmuş olan bir gelenektir (Akpınar, 2000, s. 393). Burada peygamberin Allah'tan aldığı ya da herhangi bir konuda duruşu ve düşüncesini içeren bir sözün, olayın veya durumun bilen bir kişi tarafından diğer bir kişiye aktarılması söz konusudur. Dolayısıyla peygamberle ilgili herhangi bir bilgiye sahip olan bir kişinin bu bilgiyi kendinden sonra aktaracak güvenilir birine emanet etmesi ve ona bu bilgiyi paylaşma yetkisi vermesi olayı icazet mantığının püf noktasıdır. Hadis geleneği içerisinde ilk başlarda sözlü aktarımı ifade eden icazet uygulaması daha sonra ilim, sanat gibi alanlara da sirayet ederek yaygınlık kazanmıştır (Akpınar, 2000, ss. 393-399). Medrese özelinde icazetnamenin konumlanması bu durumla yakından ilgilidir. İcazetnamenin anlamında bilgi hiyerarşisi ve geleneği sistematik bir şekilde aktarılmaktadır. Buna göre

bilginin temeli olan Tanrı, sonra peygamber, sonra sahabîler, sonra tabiin, sonra onların takipçisi ve nihayet bu geleneğin günümüz temsilcisi olan Molla Burhaneddin Mucahidi gelmektedir (Ören, 2019, ss. 386-396). Nitekim icazetnamede Allah'a çeşitli övgüler yapıldıktan sonra, peygambere saygı ifadeleri bulunmakta ve sonrasında verilmekte olan icazetnamenin tarihsel olarak hangi kanallarla geldiğine değinilmektedir. Buna göre icazet silsilesi şu kanallarla günümüze kadar gelmektedir.

“Allah → Cebrail → Hz. Muhammed → Ali Bin Ebu Talip → Hasan el-Basri → Habüb'ül Acem → Davut et'Tai → Maruf el Kerhi → Sirri Sakati → Cüneyd el-Bağdadi → Ömer'ul Zeccac → Ebu Osman el-Mağribi → Ebu Talb el-Mekki → İmamul Haremeyn el-Cüveyni (1018-1092) → İmam el-Gazali(1058-1111) → Fahreddin el-Razi(1149-1210) → Katib'ül Kazvini (1203-1294) → Allame Şirazi (Kutbeddin) (1236-1311) → Kutbeddin er-Razzi (1293-1365) → Mübarrek Şah Buhari (d1226-ö?) → Şerif el-Cürcani (1339-1414) → Muhammed el-Kevşeknari → Muhammed b Es'ad ed-Devani → Cemaleddin Muhammed eş-Şirazi → Mirza Mahdum → Ahmed el-Mahali → Muhammed eş-Şervuni → Ahmed b. Haydar → İbrahim bin Haydar → İsmail Efendi Seğüviy → Muhammed Salih Efendi → Muhammed el-Bahreyn → Molla Halil es-Siirti → Molla Mustafa → Hüseyyin Efendi → Hüseyyin Fehmi Efendi → Molla Hammid → Molla Abdulhakim el-Helenze → Molla Burhaneddin (şimdiki baş müderrisi)” (Ören, 2020, ss. 160-161).

Elbette ki icazetnamelerde yer alan isimlerin arasındaki dönemlerle ilgili kimi kopukluklar göze çarpmaktadır. Örneğin Hasan el-Basri ile Ali b. Ebu Talib arasında bağlantı sağlayan isimlerin olması gerekir. Oysa Hasan el-Basri direkt Ali b. Ebu Talibe bağlanmaktadır. Öte yandan icazetnamede tasavvufi yönlerinin ağır bastığı isimlere de yer verildiği görülmektedir. Aslında Tillo Burhaniye Medresesi baş müderrisi Molla Burhaneddin Mücahidi üç ayrı silsileden gelen farklı üç icazetin günümüz temsilcisi gibidir. Bunlardan birincisi ilim geleneğini yansıtan ve medrese kanalıyla devam eden bilgi icazetnamesidir. İkincisi Nakşibendi tarikatının silsilesinde yer alan bir tarikat şeyhidir. Üçüncüsü “ameller niyetlere göredir” hadisinin senedinin aktarıcısı konumunda olan rivayet zincirinin bugünkü halkasıdır. Dolayısıyla medresede verilmiş olan icazetnamenin hem tarikat hem hadisi rivayet eden ravi senediyle yer yer örtüştüğü, kimi açılardan farklılaştığı not edilmelidir. Elbette ki burada bu ayrıntılara girmek makalenin hacmini genişleteceği gibi konumuz açısından gerekli bir girişim de olmayacaktır; ancak şu kadarı belirtilmelidir ki medresenin şu anki baş müderrisi Molla Burhaneddin Mucahidi'nin kendisini hadis rivayetinde yer alan senet zincirinin devamı olarak görmesi medresenin nakilci bilgi anlayışına işaret olarak görüleceği gibi bilgideki sürekliliğe ve kesintisizliğe de örnektir. İcazetnamede vurgulanan temel husus budur. Bilgi başta yegâne otorite olan Tanrı ve sonrasında peygamber, sonrasındaysa icazetlendirilmiş otoriteler kanalıyla günümüze kadar sürdürüldüğü için belli bir çizgi ve geleneği yansıtmaktadır.

Burada otoriteye dayalı bilgi belli ölçüde patrimonyal bir karakterde tezahür etmektedir. Esasında klasik bilgi otoritesi, ekonomik anlayış ve siyaset tarzı nispeten patrimonyalıdır.

Osmanlı devlet sistemi üzerinde çalışmaları olan İnalçık patrimonyal ilişkilere sık sık vurgu yapmaktadır (İnalçık, 2010, s. 11). Örneğin devlet yönetiminin merkezi olan saray “bürokrasisi” çoğunlukla babadan oğula geçmektedir. Hem siyaset tarzı hem ekonomik faaliyet hem de bilgi yapma süreçleri kurum merkezli olmaktan ziyade aileler ve belli kişiler odaklıdır. Bu açıdan icazetnemede geçen bilgi silsilesi öğreticidir. Nitekim silsilede hiçbir şekilde kurum veya kuruluşlara gönderme yapan ifadelere yer verilmemektedir. Silsilede geçen isimler hangi medreselerde okumuştur? Bu medresenin özelliği nedir? gibi sorulara cevap vermekten ziyade icazet veren baş müderrislerin isimleri geçmektedir. Bu açıdan bilgi bürokratik karakter göstermez, daha çok gelenkesel otorite karakteri taşır. Örneğin bugün herhangi bir üniversiteden mazun olan birinin diplomasında şahıs ismine yer verilmez. Daha çok diplomayı aldığı kurumu ve bu kurumun yöneticisi pozisyonunda olanların imzası dikkate alınır. Modern anlamda diploma belli bir paradigmadan çok belli bir iş koluna göndermede bulunur. Diploma; Tıp, Diş hekimliği veya herhangi bir branşa göndermede bulunarak diplomayı alanın hangi sektörde çalışılacağıyla ilgili bir işaret belgesi ve pusuladır. Dolayısıyla diplomalar bürokrasiye ve modern ekonomik faaliyetlere işaret eder. İcazetnameyse isimlere göndermede bulunur ve alınan bilginin bir çeşit jeneriğini ortaya koyar ve tüm künyeyi aktarır. Dipolmalarda belirleyici olan sektör, icazenamerdeyse paradigma, anlam ve bakış açıdır. İcazetname, onu alanın temsil ettiği dünya görüşünü, taşıdığı düşünceyi gösteren bir vesikadır.

3. Modern Zamanlarda İcazetname: Para, Anlam ve Değer

Son zamanlarda bilgi üzerinde araştırma yapan kimi sosyologlar bilgiyle sosyal ortam, zamanın şartları ve yetiştirme biçimi arasında doğrudan bağlantı olduğunu altını çizmektedirler (Berger&Luckman, 2008). Bu tezleri farklı örnekleriyle tartışan Arslan *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi* adlı çalışmasında farklı bağlamın ve insan popülasyonlarının/egitim ekosistemlerinin kendine özgü bilgi üretebileceklerinin altını çizmektedir. Arslan’ın tespitini konumuz açısından önemli kılan durum, farklı zaman ve zeminlerde farklı bilgi yapma biçimlerinin olabileceğiyle ilgili durumlara göndermede bulunmasıdır (Arslan, 2017, ss. 37-50). Bu tartışmayı paradigma kavramını merkeze alarak yapan Thomas Kuhn, her dönemin belli bir bilgi yapma anlayışı olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumu paradigma olarak tanımlayan Kuhn, paradigmanın bir dönemin bilgi çerçevesini oluşturan ve bilgiye yaklaşım tarzını belirleyen genel postulat olduğunu düşünmektedir (Kuhn, 2015, s. 7). Paradigma dönemin toplum ihtiyaç, beklenti ve sorunlarına çözüm üreten genel değerlendirmeler ve bakış açıları bütünüdür (Kuhn, 2015, ss. 87-122). Kuhn’un yaklaşımında tarihselci kimi doneler bulunsa da diploma ve icazetnamenin temsil ettikleri bilgi süreçlerinin sağlıklı bir şekilde anlaşılmasında önemli açılımlar sunmaktadır. Bu anlamda diplomalar farklı bir bilgi yapma biçiminin, otorite şeklinin ve paradigmanın izdüşümüyken, icazetnameler daha farklı bilgi yapma biçiminin, otorite şeklinin ve paradigmanın iz düşümleridir. Nihayetinde iş kolları merkezli bir çerçeveye oturan diplomalarla, anlam ve değer merkezli bir çerçeveye işaret eden

icazetnamelerin birbirinden farklı bilgi yapma biçimlerine işaret ettiği söylenebilir. Nasıl ki diplomalar modern zeminden, insan anlayışından ve bilgi yapma biçiminden ayrı tutulmayacaksa, icazetnameler de klasik zeminden, insan anlayışından ve bilgi yapma biçiminden ayrı düşünülemez.

Diploma merkezli modern eğitim tarihi bir biçimiyle faaliyetlerin dünyayla sınırlandırma tarihidir. Dünyanın kendi iç dinamikleriyle kavranabileceği ve dünyevi mekanizmanın kendi koşulları içerisinde açıklanabileceği varsayımının bir vesikası olan diploma Kopernikci bilgi anlayışının bir tezahürüdür. Nihayetinde Kopernik klasik kozmoloji anlayışının temelini oluşturan Batlamyus teorisini, öznesi ve tasarımcısı insan yapımı bir alet olan teleskopa yerle bir etmiş ve yeni bir kozmoloji anlayışının temelini atabilmiştir (Kuhn, 2007, ss. 209-224). Modern eğitim anlayışının çıkış mantığı da bir çeşit mühendislik merkezlidir. Her şeyin mekanik olarak anlaşıldığı ve tamamen dünyevileştiği bir bağlamda ahlak ve maneviyat gibi durumların ontik yapısını korumasını, en azından klasik bakış açısıyla değerlendirilebilmesini dahi zorlaştırmıştır. Nitekim modern dönemin kimi düşünürlerinin ahlak konularını da Newtoncu paradigmayla ele aldığı görülmektedir. Bunun tipik örneklerinden birisi Helvetius yer çekimi yasalarıyla ahlaki tutkuyu aynı görmesidir. Buna göre yer çekimi için hareket neyse, ahlâk için tutku da odur (Collinicos, 2004, s. 36). Collinicos'un yerinde tespitiyle "David Hume'nin kaleme aldığı *İnsan Doğası Üzerine Bir Yazı* çalışmasının alt başlıklarından biri "*Deneyisel Yöntemi Ahlaki Konularda Kullanma Girişimi*ydü" (Collinicos, 2004, s. 35). Dolayısıyla "*İnsan zihninin niceleyici değerlere ve niceleyici düşünme metotlarına, ilmi bilginin temeli olarak doğrulanabilir, delillere ve daha geniş bir matematiğe kendini vermesi*" öte yandan "*İnsanı zamanın uzayın ve şartların üstüne çıkaran ve ona uzun sürede tarihin gidişine tesir etme imkanı veren zekanın*" (Türkdoğan, 2009, s. 142) merkeze alınması diploma merkezli modern eğitimin temel motivasyonudur.

Bilimin gelişmesi neticesinde doğaya hükmetme, ölçüp biçme, ona şekil verme imkânını elde etmesi, insanın da ölçülüp biçileceği, belli bir formata sokulacağı en azından bilgi ve becerilerinin çeşitli ölçeklerle değiştirilip dönüştürüleceği kabulünü meydana getirmiştir. Son zamanlarda eleştiri konusu yapılsa da 19. yüzyılda okulların meydana çıkması öğrencileri değiştirip dönüştürme amacına matuftur. Eğitim Freire'nin perspektifiyle bankacı edasıyla ele alınmıştır. Öğretmen bilgiyi veren, depolayan ve empoze eden bir konumdayken, öğrenci bilgiyi alan, ezberleyen konumdadır (Freire, 2016). Bunun başlıca nedeninin insanın sanayi toplumunun mekanik paradigmasıyla paralel bir şekilde meta olarak görülmesidir. Bugün bürokrasinin temel birimlerinden birisi "insan kaynakları"dır. Kaynak olmanın ana etkeni beşerin sermayeleşmesidir. "Beşerî sermaye" olarak adlandırılan bu durum bireylerin sağlıklı ve verimli bir şekilde eğitilmesini salık vermektedir. "*Kültür ve bilginin ticarileştiği*" (Rojek, 2000, s. 117) bir çerçevede eğitim yapma faaliyetinin değer endeksli olması da beklenemez. Aslında insanı temele alan modern persektif, Tanrı'sız bir tasarımı merkeze alarak "kel, kör kendi işini kendin gör"

şeklinde bir sloganı gündemleştirir. Nihayet modernlik insanın kendi kendisine yetmesi kendi başının çaresine bakmasıdır (Collinicos, 2004, s. 32). Bugün çocuklarını okula gönderen veliler arasında çokça dolaşımda olan “kendi ayakları üzerinde dursun”, “geleceği parlak olsun”, “iyi bir işte çalışsın” şeklindeki replikler metalaşan eğitim-öğretim faaliyetinin bir iz düşümü olarak okunabilir.

Modernleşme süreciyle birlikte sanayi ve istihdam alanlarının gelişmesi, insanların da "kaynak" olarak görülmesiyle sonuçlanmıştır. Yaygınlaşmaya başlayan formel eğitim bu kaynağı nitelikli yapma motivasyonu ile ilgilidir. Eğitimin/diplomanın parasal olana işaret etmesi ve kazanç kapısı olarak görülerek kitleleşmesi bireyleri eğitilmiş/diplomalı ve eğitimsiz/diplomasız şeklinde iki kategoriye ayırarak eğitimlilerin ciddi gelirler elde etmesini ve eğitimsizlerin/diplomasızların dezavantajlı konuma gelmeleriyle sonuçlanmasındandır. Geniş kitlelerin eğitim ve öğretim kurumlarının kapısını aşındırmaları eğitimin gelir getirici yönü dolayısıyladır. 18. yüzyılda bilginin serbestleşmesi ve dolaşıma girmesi rahat bir şekilde hareket edilmesinin önünü açarak bilginin her yere yerleşmesini sağladı; ancak aynı zamanda metalaşmasına da yol verdi. (Rojek, 2000, ss. 114-115). Bilginin önemli oranda parasal olana işaret etmesinin ana nedenlerinden biri modern eğitimin bir yönüyle sanayinin ihtiyaçlarına cevap olmasıdır; çünkü

“Eğitim sanayi sisteminde çalışanların sosyal durumu üzerinde geniş ölçüde etkili olmuştur. Böylece istihdam yüksek olduğundan yüksek öğrenimli kişiler için çok sayıda iş bulunabilmiş ve işsizlerin çoğu da yüksek öğrenim veya tecrübesine sahip olmayan kişiler olmuştur. Daha ileri öğrenime sahip olanlara daha çok iş imkânı sağlanmıştır.” Neticede sanayi paradimasında eğitim çok güçlü ve avantajlı bir silahtır. *“Teknolojide uzmanlaşmış insan gücüne ihtiyaç duyulunca, kullanılacak organize bilgiler geniş bir şekilde düşünülmüş, bir amacın gerçekleştirilmesinde ayrıntılı ve bir bütün olarak ortaya konulan bilgi ancak o bilgiye sahip olan insanlar tarafından değerlendirilecektir”* (Türkdoğan, 2009, ss. 163-164).

Modern eğitim faaliyeti bir çeşit vasıfsızlaştırma girişimidir. Bu yönüyle eğitim bir kategorileştirme biçimidir: Kalifiye işçiler, yarı kalifiyeli işçiler ve kalifiye olmayan (vasıfsız) işçiler (Türkdoğan, 2009, s. 164). Diploma, formel kurumlarda verilen bir belge olarak vasıflıyla vasıfsız ayırt eden bir işaret gibidir. Bu bağlamda vasıfsız insan diplomasız insandır. Vasıflı olmanın şartıysa bilgiyi elinde bulunduran ve kurumsallık aracılığıyla bilgi dağıtan devlet tarafından tanınmış bir yerden belge almaktır. Alınan belgelerin ontolojik bir değeri yoktur. Sadece bireyin hangi uzmanlık alanında çalışarak geçimini sağlayacağını ve vasfının ne olduğunu gösteren bir pusuladır. Bu açıdan modern eğitim, bireyleri mekanik bir cenderenin içerisine sokmuştur (İllch, 2018).

Diplomaların günümüz eğitim paradigmasının insan anlayışına, iş kollarına, parasal getiriye, bürokratik örgütlenişe ve bilginin ele alınış biçimiyle ilgili önemli bir çerçeve

olduğuna dönük pek çok analiz yapılabilir. Bu analizlerin kritik olanlarından birisi icazetnameninin anlamsal olarak ele alınmasıdır. Parasal bir getiriye ve statüye işaret etmeyen icazetnamelerin halen varlık sürmesi, devam etmesi dikkate değerdir. Elbette burada bilginin doğası, dogmatizm, rasyonellik, eleştirel düşünce, güncel sorun ve problemlere duyarlılık, zamanı ve zemini iyi bir şekilde okuma gibi meseleleri tartışma konusu yapmak, kimi durumların sağlıklı anlaşılmasına ket vurabilmektedir. Nitekim uzunca bir süredir medreselerin ezberci, zamanı okuyamayan, bilgiyi eleştirel ve kritik edici bir şekilde ele almayan kurumlar olduğuyla ilgili çeşitli tezler ve eleştiriler gündeme getirilmektedir (Atay, 1981, ss. 15-56). Ne var ki bu eleştirilerin pek çoğu medreselerin nasıl olup da halen varlıklarını sürdürdüğüyle ilgili elle tutulur bir analiz içermemektedir.

Eğitim-öğretim faaliyeti bir ekosistem gibidir. Veliler, öğrenciler, şartlar gibi pek çok unsur bu ekosistemin içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla bir eğitim-öğretim “geleneğinin” ortadan kalkması bu ekosistemin ortadan kalkmasına bağlıdır. Geleneksel eğitim ve öğretim faaliyeti yürüten medreselerin dezavantaja rağmen nasıl olup da bir şekilde ekosistemini koruduğu önemli bir araştırma alanıdır. İcazetnameler bu ekosistemin arkasındaki motivasyona ilişkin önemli doneler içermektedir. Her şeyden önce yukarıda da bir biçimde ifade edildiği gibi icazetname fiziğe, paraya veya iş kollarına göndermede bulunmaz, bilakis bilgi ve bilgi yapma faaliyetinin merkezine Tanrı’yı koyar. Buna göre “*O Allah ki, kemal ehinden fazilet timsâli alimleri biri devir ve teselsülün iptal edilmesine (akli delillere) bağlı, diğeri buna bağlı olmayan iki yolla varlığının zaruriliğini (vacib’ul-vücûd olduğunu) ispat eden şahsiyetler kıldı.*” (Ören, 2020, s. 386) şeklinde bir belirlemeyle alimlerin ve bilgi yapıcılarının Tanrı’nın varlığını ortaya koymak için bizzat görevlendirildiği/yaratıldığı ifade edilmektedir. Devamında bu bilgi geleneğinin iki çizgisine göndermede bulunularak:

“Yok olmaya mahkum mevcudat hakkında tefekkür eden, alemi yerli yerinde ve sapasağlam yaratmasından hareketle Allah Teala’nın - Eş’arilere göre-yedi –Maturîdîlere göre- sekiz sübûtî sıfatını izah eden kıldı. Onların bir kısmı bu sıfatları Allah’ın mekandan münezzehten olan zatına eşitleyerek açıklarken bir kısmı da “sıfatlar ne zattır ne de zattan başka bir şeydir” diyerek sıfatları açıkladılar.” (Ören, 2020, s. 386)

şeklinde ifadeler kullanılmaktadır. Bu yönüyle icazetname bilginin künyesine işaret etmenin yanında eski bağların sürdürüldüğünü ve paradigmal çizginin devam ettiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle medreseyi bitiren birisinin bağlı bulunduğu bilgi geleneği, kelim mezhebi ve dünya görüşü aldığı icazetnameden hareketle temellendirilebilir. İcazetname bir biçimiyle referans mektubudur; çünkü icazetnameyi alan kişinin icazetnameyi hangi medreseden aldığı değil, hangi kişiden aldığı belirtilir. Burada dikkate değer durumlardan birisi icazetnamede modern anlamda herhangi bir soyadı yerine yine bir şekilde baş müderrisin bağlı bulunduğu bilgiye göndermede bulunan ifadelerin kullanılmasıdır. “*Burhanneddin İbnü’l Hac Muhammed Ali el-Mucahidi el-Halidi*

el-Hamzevi et-Tillovi” şeklindeki belirleme icazeti veren Molla Burhaneddin Mucahidi’nin bağlı bulunduğu aileye, tarikata ve yaşadığı/yetiştirdiği mekana göndermede bulunmaktadır (Ören, 2020, s. 387). Baş müderrisin isminin sonuna aile, mekan ve tarikat gibi aidiyetleri gösteren belirlemeler/tanımlar medresede bilginin künyesine verilen öneme işaret eder. İcazetnamenin kim tarafından verildiği belirlendikten sonra icazetnameyi verenin bilgi ve ilimle ilgili çeşitli ifadelerine de yer verilir. Bu anlamda Molla Burhaneddin Mucahidi’nin ilimle ilgili görüşleri birkaç satırla ifadelendirildikten sonra icazetname verilen kişinin özelliklerine değinilir.

“İş bu şehadetnâme ve belgeyi taşıyan alim, faziletli, edepli, tertemiz, zeki, kabiliyetli, övülen özelliklere sahip, meziyetleri ve kemali ma’lum olan (icazet verilen kişi) Allahın nuruyla akranlarını geride bırakarak, bu yüce mertebenin basamaklarına yükselmeye muvaffak olan, arkadaşlarının nezdinde ulaştığı yüce makama bakarken adeta takım yıldızlarının tecelligahları olan kimselerdendir. Bu şahıs ömrünün bir bölümünü nadir olan akli ilimleri ve nakli ilimleri tahkik üzere ve sağlam bir şekilde bizde okuyarak bizim yanımızda kalmak suretiyle bizden istifade ederek elde etme yönünde harcamıştır. İlimlerden kabule şayan olanları tasdik ve yakını bir teslimiyetle kabul etmiştir. Büyük bir fazilete sahip olduğu ve talebenin kendisini eğitim-öğretim üstatları silsilesine dahil etmesini hak ettiği tarafımızca kesinlik kazanmıştır. Bu kişi, icazet defterine isminin yazılmasına ifade sarayında yaşadığının varsayılmasına layıktır.” (Ören, 2020, s. 388).

Burada parasal bir getiriye, iş kollarına, icazeti alan kişinin ne yapacağına değinilmemektedir. Bilakis bilginin kimden alındığına ve öğrencinin kimin rahleyi tedrisinden geçtiğine vurgu yapmakta ve icazet alan kişinin faziletleriyle ilgili bir çeşit şahitlik edilmektedir. Nitekim yukarıdaki alıntıda geçen *“Büyük bir fazilete sahip olduğu ve talebenin kendisini eğitim-öğretim üstatları silsilesine dahil etmesini hak ettiği tarafımızca kesinlik kazanmıştır”* şeklindeki ifade bu ilim uğraşının bir yolculuk olduğu ve bu yolculuğun belli bir silsile tarafından tevarüs edildiği, bu halkaya katılacak kişinin silsilenin devamı olan birinden icazetname alması gerektiğine delalet eder. Bunun ne demek olduğu ancak modern diplomaya ilişkin bir örnek ile anlaşılabilir.

Örneğin bugün bir öğrencinin Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olduğunu varsayalım. Bu öğrenciye verilecek olan diplomanın en üst kısmında *“Türkiye Cumhuriyeti”* sonra *“Siirt Üniversitesi”* ve sonra *“İlahiyat Fakültesi”* şeklinde bürokratik hiyerarşinin sıralaması dikkate alınacak şekilde bir diploma verilecektir. Bu belgenin, Martin Luther ve Thomas Hobbes’la başlayan Tanrısal olanın devlete inmesi, devletin Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcisi konumuna gelmesine işaret etmesi gerçeği bir yana bırakılırsa (icazetnamenin Allah’la başlaması, diplomanın devletle başlaması bu konuda fikir vericidir) uzmanlık alanına ve iş kollarına göndermede bulunduğu görülmektedir. Belgeyi

alan kişi hangi hocalardan okumuş? Neleri okumuş? Hangi bilgi ve paradigmayı taşımaktadır? Neyi temsil etmektedir? şeklindeki sorularına cevap oluşturacak herhangi bir ipucu bulunmamaktadır. Oysa icazetnamede bilginin künyesine yer verilerek bilginin kimlerden geldiği tespit edilir (Ören, 2020, s. 388).

Bilginin nereden geldiği, kimden kime verildiği/aktarıldığı, öte yandan verilen bilginin nasıl bir bilgi olduğunun bütünlüklü olarak icazetnamede yer bulması medreselerin geleneksel anlayışa olan bağlılığıyla ilgili bir durum gibidir. Öyle ki icazetname boyunca bilginin hangi kanallarla geldiği ve icazeti verenin kim olduğu sayfalarca anlatılmakta ve en sonunda yine bilginin yegâne temeli olarak görülen Allah'a göndermede bulunularak, ona dua edilerek onu bilginin en üst yerine yerleştirerek bitirilmektedir (Ören, 2020, s. 396).

Her şeyin metalaştığı, parasal bir getiriye işaret ettiği günümüzde çeşitli zorluklara rağmen (bu zorluklara ilişkin içerden gözlemler için bk. Çiçek, 2009; Öztoprak, 2003) medreselerin halen varlıklarını sürdürmeleri dikkate değerdir. Bu kurumların varlıklarını sürdürmelerinin önemli kodlarından birisi icazetnamelerdir. İcazetnameler medrese sistematığının bilgi kodlarına işaret etmektedir. Bu kodların merkeziyse hiç kuşkusuz ki Tanrısal olandan hareketle, bilgi yapma, üretme ve aktarma motivasyonudur. Tanrı için yapılan bilgide her şeyden önce değer kendisi Tanrı için yapılan bilgidir. Özetle diplomalar belli bir paradigmanın, zeminin, bilgi yapma biçiminin izdüşümüyken, icazetnameler farklı bir bilgi yapma biçiminin iz düşümüdür. Birinin yönü dünyevi otorite, fizik, para ve metayken, diğerinin ki metafizik, Tanrısal otorite ve değer yargısıdır. Birinde motivasyon iyi mesleği edinip iyi bir yaşam sürmek iken, diğerinde Tanrısal rıza için bilginin yaygınlaştırılıp kazandırılmasıdır. Günümüz toplumunu metalar ve tüketim toplumu olarak tanımlayan Jean Baudrillard'ın (2013) altını çizdiği gibi bugün her şeyin getirisi ve götürüsüne bakılmakta ve ne kadar kazanılıp tüketileceğine odaklanılmaktadır. En çok tercih edilen fakültelerin parasal getirisi yüksek olan mesleklere hitap eden yerler olması bu açıdan fikir vericidir. Taşıdığı anlamlar açısından parasal getiriyi imlemeyen ve modern bağlamda resmi karşılığı olmayan ve anlam çerçevesinin merkezinde Allah olan icazetnamelerin varlık göstermesi, değer ve anlamların da iyi bir motivasyon kaynağı olabileceğine işaret etmektedir. Nitekim medreselerin göreceli olarak metalaşma kültüründen uzak durmaları, bu kurumların değer olarak gördüğü geleneksel anlayışı sürdürme isteğiyle ilgilidir. Kendisini kısmen zaman ve zeminden soyutlamak ve geleneğin anlaşılmasına odaklanmak medreselerin en önemli motivasyonu olduğu için bilginin hangi kanallarla geldiğini gösteren bir künye olan icazetnameler önemsenmekte, bir miras gibi yeni bireylere aktarılmaya çalışılmaktadır.

Sonuç

Çalışma boyunca Tillo Burhaniye medresesinde verilen icazetnameden hareketle çeşitli analizlere yer vermeye çalıştık. Bilgiye bakış açısının değiştiği, bilgi yapma biçiminin dönüştüğü, eğitimin çeşitli iş kollarına hitap ettiği günümüzde farklı bir formatla

konumlanan icazetler, modern epistemik inşa ile klasik epistemik inşa arasındaki farka dair önemli ipuçları vermektedir. Özet bir tanımla modernite Tanrı'dan hareketle bilgi üretme, siyaset yapma ve ekonomik faaliyette bulunma anlayışından insan ve akıl merkezli bilgi üretme, siyaset yapma ve ekonomik faaliyette bulunma anlayışına geçişi ifade etmektedir. Diplomalardan hareketle bilgi yapma sürecinin izdüşümü gibidir. İcazetnameyse Allah'tan hareketle bilgi üretme ve konumlandırma faaliyetinin bir vesikası gibidir.

Modernitenin yükselişi bir şekilde pozitivist bilgi anlayışı ve fizik merkezli evren tasavvurunun bir sonucudur. Paradigmanın metafizikten fiziğe indirgenmesi kendisiyle beraber her şeyin fizikleşmesi ve dünyevileşmesini getirmiştir. Bu anlamda Tanrısal otorite yerini, en tepesinde devletin yer aldığı bürokratik bir hiyerarşiye bırakmıştır. Fiziksel olanın öne çıkması aynı zamanda insanın metalaşması, sermayeleşmesi, kaynağa dönüşmesi ve çeşitli iş kollarında çalıştırılmak için eğitilmesiyle sonuçlanmıştır. Bugün üniversitelerden alınan diplomalar çeşitli hizmet kollarına, sanayi kuruluşlarına ve parasal getiriye imlemektedir.

İcazetnameler en tepesinde Allah'ın yer aldığı hiyerarşik bilgi yapma biçimine işaret etmektedir. İcazetnamenin girişi kısmında sırasıyla önce Allah, sonra Hz. Peygamber, sonra sahabîler ve sonra sırasıyla bilginin taşıyıcıları olan diğerleri gelmektedir. Günümüzde faaliyet gösteren Burhaniye Medresesi baş müderrisi Molla Burhaneddin Mücahidi bu geleneğin güncel halkasıdır. İcazetnamede Allah'tan başlayarak Hz. Peygambere oradan Molla Burhaneddin Mücahidi'ye kadar gelen süreçte verilen bilgi anlayışının ve aktarılan paradigmanın kimlerden geldiğine değinilir. Elbetteki bu isimler arasında kopukluklar, uzun süreler ve teyide muhtaç bilgiler yer almaktadır. Bu durumlar çalışmanın ana problemi olmadığı için üzerinde durulmadı. Burada okuyucunun aklında tutması gereken ve bizim ısrarla işaret etmeye çalıştığımız şey, icazetnamenin göndermede bulunduğu anlam ve değer çerçevesidir. Metafizikten, dünyevi olmayandan hareketle bilgi yapma, bilgi üretme ve yayma şeklinde konumlanan medreselerde verilen icazetnamede kurum ve kuruluşlara göndermede bulunulmaması bürokratik olmayan geleneksel bağlamlara sahip ve kısmen karizmalaşmış bireylere işaret etmesi, bilginin nakilci bir şekilde ele alındığına dönük bir kârîne olarak okunabilse de medreselerin varlık göstermeleri ve günümüzde faal olmalarının altındaki ana unsur da bu özeldir. Örneğin bugün herhangi bir yerde bir okul açmak, başta devletin üst mercileri olmak üzere sırasıyla bürokrasi zincirinde yer alan çeşitli kurum ve kuruluşların onayıyla olabilmektedir. Oysa medreselerde sadece icazetnamenin kendisi yeni bir medresenin kurulabileceğinin işaretidir. İcazet alan bir kişi medresenin bir çeşit şubesi gibidir. Medrese "açması" için birkaç öğrenciyi ve bu öğrencilerin işlerini sağlayacak birkaç kişiyi bulması yeterlidir. Burada motivasyon bilginin aktarılacağı bir kitlenin bulunmasıdır. Nitekim Siirt Tillo'da bulunan Molla Bedreddin Sancar'la Molla Burhaneddin Mücahidi'nin medreselerinin kuruluşu bu iki müderrisle başlar. Burhaniye Medresesinin kuruluşu Molla Burhaneddin Mücahidiyle başlamaktadır. Dışarıdan bakıldığında otuz kırk yıllık bir geçmişe sahip olan

bu medrese, aslında yüzlerce yıllık geleneği temsil etmektedir. Bunun kodları da icazetnemedde yer almaktadır. Nihayetinde icazetnameden de anlaşıldığı gibi medreselerde bilgi kurumdan kişiye değil, kişiden kişiye geçmektedir. Kurumsallık daha çok birey endekslidir. Dolayısıyla icazetnameler diplomalardan farklı bir bağlama, anlam çerçevesine ve otorite biçimine ve bilgi yapma çerçevesine işaret etmektedir. Medrese kurumsallığı, merkezinde Allah'ın olduğu kendi içerisinde örüntülendirilmiş ve belli bir düzene, bilgi yapma ve yayma sürecine işaret eden bir çerçeveye sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, C. (2000). İcazet. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi* (C. 21, ss. 393-400) Ankara: TDV.
- Arslan, H. (2017). *Epistemik cemaat: Bir bilim sosyolojisi denemesi*. İstanbul: Paradigma.
- Arslan, M. (2009). Eğitimle ilgili temel kavramlar. Mehmet Arslan (Ed.), *Eğitim Bilimlerine Giriş*, (ss. 12-25), Ankara; Gündüz Eğitim.
- Atay, H. (1981). Medreselerin gerilemesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (24), 15-56.
- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim toplumu: Söylenceler/Yapıları*, H. Deliçaylı & F. Keskin (Çev.), (6. bs.), İstanbul: Ayrıntı.
- Bayram, K. (2017). Medrese geleneğinin günümüze yansımış kurumsal bir yapısı olarak Tillo medreseleri. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 143-172.
- Berkes N. (2004). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Ahmet Kuyaş (Haz.) (7. bs.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Çiçek, H. (2009). *Şark medreselerinin serencâmı*. İstanbul: Beyan.
- Çiğdem, A. (2015). *Aydınlanma düşüncesi*. (6. bs.) İstanbul: İletişim.
- Collinicos, A. (2004). *Toplum kuramı: Tarihsel bir bakış*. Yasemin Tezgiden (Çev.), İstanbul: İletişim.
- Cubberley, E. P. (2004). *Eğitim tarihi I, II*. Engin Noyan (Çev.) Ankara: Yeryüzü.
- Erasmus, D. (2014). *Deliliğe övgü*. çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa.
- Freire, P. (2016). *Ezilenlerin pedagojisi*. D. Hattatoğlu & E. Özbek (Çev.), (16. bs.) İstanbul: Ayrıntı.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları*. E. Kuşdil (Çev.), (1. bs.) İstanbul: Ayrıntı.
- Harvey, D. (2015). *Kent deneyimi*. E. Soğancılar (Çev.), İstanbul: Sel.
- İbn Haldun. (2004). *Mukaddime*. S. Uludağ (Haz.), (C.1.) İstanbul: Dergah.
- İllch, I. (2018). *Okulsuz toplum*. M. Özey (Çev.), (53. bs.) İstanbul: Şule.
- Kalın, İ. (2018). *Ben, öteki ve ötesi: İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*. (17. bs.) İstanbul: İnsan.
- Kazar, M. (2001). Erzurumlu İbrahim Hakkı hayatı, kişiliği ve eserleri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 333-350.
- "Köklerin Hikayesi 20 Burhan Mücahidi". Erişim 27 Temmuz 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=feoXjMJXsSY> adresinden alınmıştır.

- Kuhn, T. (2007). *Kopernik devrimi: Batı düşüncesinin gelişmesinde gezegen astronomisi*. H.T. Dursun Bayrak & S. K. Çelik (Çev.), Ankara: İmge.
- Kuhn, T. (2015). *Bilimsel devrimlerin yapısı*. N. Kuyuş (Çev.), İstanbul: Kırmızı.
- Mardin, Ş. (2012). *Türk modernleşmesi*. M. Türköne & T. Önder (Çev.), İstanbul: İletişim.
- Memduhoğlu, A. (2013). Tarihten günümüze Tillo medreseleri. İçinde *Medrese geleneği ve modernleşme sürecinde medreseler uluslararası sempozyum*, Muş: Muş Üniversitesi, 135-148.
- More, T. (2014). *Ütopya*. Ç. Dürüşken (Çev.), İstanbul: Alfa.
- Ören, M. F. (2019). *Türkiye’de dini bilginin üretimi: Medrese ve ilahiyatlar*. İstanbul: Dem.
- Özgen, N. (2012). Siirt’in inanç turizmi mekanları: Ziyaret (Veysel Karani) ve Tillo (Aydınlar). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(27), 260-265.
- Öztoprak, S. (2003). *Şark medreselerinde bir ömür*. S. Öztoprak (Haz.), İstanbul: Beyan.
- Palmer, R. E. (2008). *Hermenötik*. İ. Görener (Çev.), İstanbul: Ağaç Felsefe.
- Rojek, C. (2000). *Şöhret*. S. Kunt Akbaş & K. Kızıltuğ (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.
- Sönmez, M. E. (2011). Tillo (Siirt) ilçe’sinin kültürel turizm potansiyeli. *Türk Coğrafya Dergisi*, 59, 31-35.
- Taylor, C. (2014). *Seküler çağ*. D. Körpe (Çev.), İstanbul: İş Bankası.
- Touraine, A. (2014). *Modernliğin eleştirisi*. H. Uğur Tanrıöver (Çev.), (9. bs.), İstanbul: Yapı Kredi.
- Türkdoğan, O. (2009). *Türk sanayi toplumu*. (2. bs.) İstanbul: Timaş.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve toplum*. L. Boyacı (Çev.), (C. I), İstanbul: Yarın.